

Література

1. Базылев Б. Т. Юридическая ответственность (теоретические вопросы) / Б. Т. Базылев. – Красноярск : Изд-во Красн. ун-та, 1985. – 118 с.
2. Лейст О. Э. Санкции и ответственность по советскому праву / О. Э. Лейст. – М. : Изд-во МГУ, 1981. – 240 с.
3. Липинский Д. А. Проблемы юридической ответственности / Д. А. Липинский. – М., 2003. – 178 с.

УДК 347.426 (043.2)

Клюха І. М., викладач,
Тернопільський національний економічний
університет, м. Тернопіль, Україна

НАЯВНІСТЬ ШКОДИ ЯК УМОВА ДОГОВІРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Негативні наслідки порушення договірного зобов'язання можуть проявлятися у завданих порушником збитках або в заподіянні моральної шкоди [7, с. 85–86]. Законодавець, закріпивши у ст. 22 ЦК України визначення збитків, не дає відповіді на питання що розуміти під поняттям «школа». Якщо проаналізувати назву ст. 22 ЦК України – «Відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди», можна зробити висновок, що школа ширше поняття, ніж збитки.

Крім цього, зробивши системний аналіз норм ЦК України, що стосуються договірної та деліктної відповідальності, можна помітити наступне: термін «збитки» вживається в нормах, що регулюють загальні положення договірної відповідальності, зокрема у ст. 611, ч. 2, 3 ст. 612, ч. 3 ст. 613, ч. 1 ст. 616, ст. 621, ч. 1 ст. 622, ч. 1 ст. 623, ст. 624 ЦК України та в нормах, що регулюють окремі договірні зобов'язання. Термін «школа» ж не зустрічається у Главі 51. Сфера застосування поняття «школа» обмежується нормами деліктної відповідальності, однак і серед норм Глави 82 міститься ст. 1192 ЦК України, відповідно до якої, «з урахуванням обставин справи суд за вибором потерпілого може зобов'язати особу, яка завдала шкоди майну, відшкодувати її в натурі (передати річ того ж роду і такої ж якості, пошкоджену річ тощо) або відшкодувати завдані збитки у повному обсязі».

В римському праві ці поняття ототожнювали. Римляни вважали, що «майнова школа (збитки) – це виражене в грошовій сумі будь-яке зменшення наявного майна та інше ураження майнового інтересу однієї особи, заподіяне протиправною дією іншої особи. Поняття шкоди в римському праві складалося з двох елементів: позитивна школа та упущена вигода.» [4, с. 154].

Основна позиція до співвідношення цих понять, яка закріпилася в науковій літературі – визначення збитків як грошової оцінки шкоди. Так, на дум-

ку І.Б. Новицького, Л. А. Лунца, «збитки – це грошова оцінка шкоди, яка завдана неправомірними діями однієї особи майну іншої» [3, с. 365]. Однак, за такого підходу не враховується упущена вигода. І. С. Канзафарова пропонує закріпити у ЦК України наступне визначення збитків: «Збитки – це грошове вираження майнової шкоди. Вони підлягають відшкодуванню у разі неможливості, недоцільності або відмови потерпілого від відшкодування шкоди в натурі» [2, с. 200]. Тобто під «грошовим вираженням майнової шкоди» в даному випадку можна розуміти як реальні збитки, так і упущену вигоду. Іншої позиції дотримується О. С. Іоффе, вважаючи, що збитки – це самостійне поняття по відношенню до шкоди, і тому, на його думку, є помилково визначати збитки через категорію шкоди [1, с. 100].

Спробуємо розмежувати дані поняття шляхом системного аналізу норм цивільного законодавства. Так, проаналізовані наукові визначення, як і сам ЦК України вказують на існування двох видів шкоди: майнової і моральної. Зміст моральної шкоди розкрито у ст. 23 ЦК України. Моральна шкода пов'язана з втратами особистих благ, а майнова – з втратами матеріального, економічного характеру. Стосовно майнової шкоди, законодавець в одних випадках виражає її через поняття «збитки», в інших – через поняття «шкода».

Вищий господарський суд України в п. 1 Рекомендацій від 29.12.2007 р. № 04–5/239 «Про внесення змін та доповнень до роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України від 01.03.1994 р. № 02–5/215 «Про деякі питання практики вирішення спорів пов'язаних з відшкодуванням шкоди» [6] зазначив: «Слід відрізнити обов'язок боржника відшкодувати збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання, що випливає з договору (ст. 623 ЦК України) від позадоговірної шкоди, тобто від зобов'язання, що виникає внаслідок заподіяння шкоди (глава 82 ЦК України)». З даного роз'яснення напрошується наступний висновок: за порушення договірної зобов'язання – стягуються збитки (реальні або упущену вигоду); якщо має місце делікт – вимагається відшкодувати майнову шкоду. Крім того, той факт, що категорія «збитки» здебільшого вживається законодавцем в Главі 51 ЦК України («Правові наслідки порушення зобов'язання. Відповідальність за порушення зобов'язання»), тоді як в Главі 82 ЦК України «Відшкодування шкоди» мова йде про деліктні відносини та відшкодування шкоди, а не збитків, підштовхує до висновку про розмежування вказаних понять за підставою виникнення: правочин чи делікт. Таку позицію можна було б підтримати, якщо б у ст. 1192 ЦК України, яка регулює деліктну відповідальність, законодавець не вжив термін «збитки».

Якщо стосовно договірної відповідальності дискусія щодо розмежування понять «збитки» і «шкода» має скоріш теоретичний характер, то для деліктної відповідальності вона переходить в практичну площину, оскільки в ре-

зультаті заподіяння деліктної шкоди, виникає питання про можливість відшкодування збитків у повному обсязі, в тому числі й упущеної вигоди. Ст. 1192 ЦК України вказує, що при деліктній відповідальності збитки стягуються в повному обсязі тоді, коли шкоди завдано майну. А як бути в ситуації, коли майно залишилося не пошкодженим, однак шляхом неправомірного впливу на нього, особа зазнала певних втрат, зокрема упущену вигоду? На нашу думку, і при договірній, і при деліктній відповідальності особа може вимагати відшкодування збитків, завданих таким порушенням. Такої думки дотримується і Вищий господарський суд України, який в Постанові від 15.06.2006 р. у справі № 44/174–05 підтримав рішення судів першої та апеляційної інстанції про стягнення з правопорушника позадоговірних збитків [5].

Отже, поняття «шкода» можна розглядати як родове поняття негативних наслідків правопорушення. Тому умовою договірної відповідальності необхідно вважати наявність шкоди, яка може бути майновою – тобто заподіяні збитки, або ж немайновою – моральна шкода. Однак, враховуючи положення ст.ст. 623, 1192 ЦК України та ін., необхідно зазначити, що з одного боку, поняття «шкода» і «збитки» ототожнюються, коли йдеться про негативні наслідки порушення договірного зобов'язання, з іншого боку вони розмежовуються в деліктній відповідальності, де загальним наслідком правопорушення є шкода, а відшкодування збитків – лише одним з способів її відшкодування. Тобто, в договірних зобов'язаннях можна говорити про подвійну правову природу збитків: 1) заподіяння яких є негативним наслідком правопорушення; 2) їх відшкодування є способом відшкодування майнової шкоди у грошовій формі.

Література

1. Иоффе О. С. Обязательственное право / О. С. Иоффе. – М. : Юрид. лит-ра, 1975. – 478 с.
2. Канзафарова І. С. Теорія цивільно-правової відповідальності. Монографія / І. С. Канзафарова. – Одеса : Астропринт, 2006. – 264 с.
3. Новицкий И. Б. Общее учение об обязательстве / И. Б. Новицкий, Л. А. Лунц. – М. : Юрид. лит-ра, 1950. – 416 с.
4. Орач Є. М., Тищик Б. Й. Основи римського приватного права: Навчальний посібник. – Львів: Ред. – вид. відділ Львів. ун-ту, 2000. – 238 с.
5. Постанова Вищого господарського суду України від 15.06.2006 р. по справі N 44/174–05 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SD061537.html.
6. Рекомендації президії Вищого господарського суду України „Про внесення змін та доповнень до роз'яснення президії Вищого арбітражного суду України від 01.03.1994 р. № 02–5/215 «Про деякі питання практики вирішення спорів

пов'язаних з відшкодуванням шкоди» від 29.12.2007 р. № 04–5/239 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/va239600–07/conv>.

7. Сібільов М. Підстава та умови цивільно-правової відповідальності за порушення договірних зобов'язань за чинним Цивільним кодексом України / М. Сібільов // Вісник Академії правових наук України. – 2004. – № 2. – С. 80–88.

8. Цивільне право України: Підручник : у 2-х кн. / О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – Кн. 2. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 640 с.

УДК 340. 342 (043.2)

Копиленко О. Л., д.ю.н., професор,
академік НАПрН, чл. –кор. НАН України,
член Центральної виборчої комісії, м. Київ, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

В сучасних умовах розвитку інформаційних технологій в усіх сферах суспільного життя зароджується нова ідеологія – ідеологія постіндустріалізму, яка має своїм наслідком утвердження якісно нового типу суспільства, а саме інформаційного. Теоретична база такого суспільства формувалася у дискусіях юристів, соціологів, політологів, футурологів, технооптимістів, екопесимістів та глобалістів. Ці дискусії підживлювалися песимістичними ідеями екологів, які спрогнозували невтішний розвиток цивілізації через бездумну та масштабну індустріалізацію усіх сфер виробництва. Саме на цьому тлі вчені починають замислюватися над проблемами майбутнього, формують теоретичні передумови для його зміни, що спонукають їх до вироблення нових теоретичних та прогностичних моделей дальшого розвитку людства.

На думку М. Я. Швеця, абстрактні концепції науково-технічного прогресу нової цивілізації та постіндустріального суспільства отримали конкретне втілення у вигляді динамічних рядів числових індикаторів, експлораторних і нормативістських трендів (моделей розвитку), інтерпретація яких виглядала незрівнянно переконливіше ніж абстрактні, розумові (наукові чи біля наукові) передрікання, гадання чи прогнози. Типовою і найбільш гучною у тогочасній євроатлантичній культурі, щодо цього змісту, була праця Германа Кана та Ентоні Вінера «Рік 2000», яка стала відомою фахівцям у 1966 році, а широкій публіці – в 1967 році. Серед іншого, найбільшої уваги заслуговує у цій праці думка авторів, що з позицій майбутнього людства всі локальні цивілізації наздоганятимуть рівень розвитку науково-технічного прогресу США, які також не будуть стояти на місці [139]. Відтак, важливим дослідницьким завданням даного етапу нашого дослідження виступає з'ясування змісту по-